

виглядає радше недоречно, хоча, зрозуміло, це було бажання надати шарму історичному місту, показати його європейськість.

Цікавими з огляду на «локалізацію» дизайну є відомі спроби звести елементи наповнення просторового середовища міста до єдиного стилю — для репрезентації традицій народу чи міста. Так, на межі XIX-XX ст. у Парижі вирішили всі елементи наповнення історичної частини міста (рекламні тумби, кіоски для продажу преси, входи в метро) «зв'язати» єдиним бароковим стилем, характерним для французької культури. Це взірць традиційного підходу до формування простору міста. Подібний до паризького експеримент був і у Львові на початку 1990-х: головний художник міста Володимир Сколоздра запропонував всі телефонні будки, кіоски, рекламні елементи уніфікувати, використавши зокрема мідь, дерев'яні конструкції [3]. Це дозволило досить швидко навести лад в історичній частині Львова, який, однак, невдовзі порушило «вторгнення» куди сучасніших МАФів. Їх різноманіття й несумісність один з одним лише засмітило просторове середовище замість того, щоб його гармонізувати. З іншого боку, недавнє відновлення ліхтарів, встановлення лавок у Львові є доброю спробою встановити зв'язок з минулим міста. На лавках, що є поширеним елементом наповнення середовища центру міста, бачимо левів: хоча тут рекламують місцеве пиво, і лев чомусь крилатий (як символ Венеції), все ж це один із вдалих прикладів того, як можна малими архітектурними формами, предметним наповненням підкреслити особливість місця. А от така ж лавка з левами у Тернополі виглядає недоречно, бо що мають леви до цього міста? Натомість світильники з гербами Тернополя на цьому ж бульварі навпаки апелюють до місцевої історії.

Проблема національного/інтернаціонального в архітектурі та дизайні є досить широка, потребує дослідницької уваги. Як бачимо, межа між цими категоріями доволі гнучка. На прояви національного та інтернаціонального в об'єктах архітектури й дизайну впливають і їх функціональне призначення, і суспільно-історичний та національний контексти, і закордонний досвід та глобальні тенденції, і, звичайно, авторський задум. У будь-якому випадку, як засвідчили численні приклади, маємо достатньо підстав говорити і про національно акцентований дизайн, і про глобальне, універсальне в архітектурі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Михайлов С. Национальное и интернациональное в архитектуре и дизайне.// www.artkommunalka.ru .- 2009. С.1.
2. New Telephone Kiosks // The Times. - GB, 28 March 1925, p. 9
3. David P. Jordan. Transforming Paris: the life and labors of Baron Haussmann. – Chicago: University of Chicago Press, 1995. p. 1–3.

Дяченко Сергій Андрійович

керівник проектів

diaczenko@ukr.net

Манукян Юлія Каміловна

арт-куратор проектів, арт-критик

comavest@gmail.com

Громадська організація «Urban Re-Public»

(колишня ІГ «Urban COYC»)

SITE-SPECIFIC ART. МИСТЕЦТВО СПЕЦИФІКИ МІСТА

(в межах проекту «Музей у публічному просторі», який відбувся у липні–грудні 2016 р. в Херсонській області)

І ось виникає питання: навіщо ж потрібен креативний підхід? Тому, що він змінює цінність того, що ви робите, оскільки творчість збільшує вартість того, що ви створюєте. Сьогодні, для того щоб отримати успішний проект, мало прорахувати концепцію, необхідно левову частку скерувати на креатив, і тільки тоді він буде «приречений» на успіх.

Працюючи над проектом «Музей публічному просторі» (в рамках програми «Замінімо стіни відкритими вікнами» за підтримки DVV-International разом з Integration & Development Center), ми спиралися в першу чергу, на site-specific art – і як метод «художньої» антропології, і

як на спосіб просування території з невизначеною ідентичністю (на прикладі Херсонської області, де здійснювався проект).

Якщо вірити вислову, що ніякого мистецтва немає, а є різні антропологічні практики, то формат «site-specific art» (художні інтервенції, в яких сенс обумовлений обраним місцем) – ідеальний спосіб «глибокого занурення» в місцевий контекст і створення арт-об'єктів про це місце і для цього місця. Це і пошук зашифрованих смислів, і яскрава їх презентація.

Подібні проекти – це не арт заради арту, вони мають чіткий соціальний підтекст: презентувати резидентам їх «батьківщину» в несподіваних ракурсах, проявити приховані проблеми і спровокувати рефлексії з приводу проблем явних. Але це ні в якому разі не ефективна ретрансляція жахів «провінційної» реальності. Художники піднімають у своїй практиці питання ідентичності та культури, з якими пов'язані ці місця. Завдання разом із розумінням поточних проблем усвідомити, в чому унікальність локації, які її «фішки» і потенційні «тригери туристичного інтересу». Недарма художники починали роботу з вивчення колекцій місцевих музеїв, які, в нашій уяві, ідеальні постачальники брендів та культурних символів місця, на основі яких можна вибудувати програму порятунку і популяризації історичної спадщини. Це занурення в минуле робить сучасне художнє висловлювання особливо сильним.

Таким чином, такі виставки – ілюстрація на тему влади минулого в сучасності та спосіб зв'язку між мистецтвом і суспільством. Художникам вдалося налагодити живу взаємодію із спільнотами, повернути штучно вичавлену історію, пов'язану з чим місцем особливим чином. «Сайт-специфічне» мистецтво відвойовує втрачені культурні простори та пропонує історичні контр-спогади. Й важливо, що site-specific art може використовуватися для економічного розвитку, для підвищення інтересу до вивчення історії та культури конкретно цього місця, для програм соціальної підтримки і арт-туризму. Ми за «емо-капіталізм» – коли продаються емоції, коли міська культура розглядається як продукт емоційного капіталізму, коли економічний і емоційний дискурси сходяться в одній точці. У культурному туризмі – це основа успіху. І це цілком виправдовує відведену художникам роль своєрідних антропологів і етнографів, які досліджують «культуру інших, субалтернів, пригноблених представників постколоніального субкультурного світу».

Всі ці роботи – фрагменти дискурсу щодо «перезавантаження». В тому сенсі, що перезавантажують наші уявлення про периферійні транзитні території, як місця не-інтересу і незворотної «маргінальної ентропії». Скрізь – унікальність, історія, привід для дивовижних відкриттів, «впізнавання» своєї ідентичності через множинні ідентичності «інших».

Арт-акції

Проведення освітніх програм на основі історико-культурної спадщини – ідея не нова. Музеї проводять постійні екскурсії експозицією, зупиняються на окремих предметах, роблять виїзні екскурсії, розповідаючи також про окремі предмети колекції. Але здебільшого це стосується роботи зі школами. Наше завдання – відкрити музей для людей, які закінчили навчання, які не відвідують музей й навіть не мають такого наміру. Наша мета не просто пропагування музеїв, наша мета пропагування культурної спадщини регіону для власне громади. Одним з методів такого пропагування є залучення до дослідження окремих експонатів, участь у розкрутці цих експонатів.

Але у будь-якому випадку для привернення уваги до вже розроблених освітніх програм, необхідний привід, наприклад, день міста, ніч музеїв, тематичні міські свята та акції. Ми ж намагалися створити такі свята самостійно, щоб наша культурна освіта ні в якому разі не була нудною чи нав'язаною.

Чим це так важливо? Нагадаємо дві речі: перша – ми працюємо з невеликими населеними пунктами, де зараз і доволі швидко відбувається маргіналізація громади; друга – ми працюємо у степовому регіоні, де населення майже все – переселенці з різною глибиною коріння, здебільшого у 4–5 поколінь. Тобто це населення, яке не відчуває причетності до цієї землі, до так-званого «родового коріння». У цьому випадку місцевий музей набуває надзвичайного значення, адже він з його колекцією фактично речей прадідів нинішніх поселенців і є тим базовим корінням, до якого можна апелювати. Степовий музей зберігає інформацію, яку нікому навіть не припадає на думку зберігати, але рано чи пізно потреба в ній виникає, це потреба пояснити собі, чому я тут, чим це місце, ця земля є для мене, потреба

історичної та культурної самоідентифікації. Це надзвичайно важливо у ці непрості роки війни ідеологій та міфів, яку Україна програє на Сході та Півдні.

Генічеськ. «Культурний вікенд»

8 жовтня 2016

Культурно-освітні акції у Генічеську були найбільш резонансними, адже окрім активістів була підтримка влади. І владі було небайдуже. Генічеськ – не просте місто, з багатонаціональною та історичною (включно з новітньою історією) спадщиною. Тут надзвичайно актуальним є пошук історико-культурного підґрунтя для самоутвердження та пошуку самоідентичності. Можливо тому в місті багато художників, музикантів, театралів, активний фестивальний рух. Мистецтво – універсальна мова для взаєморозуміння та маніфестів побудови майбутнього. У Генічеську воркшопу у музеї народив найбільше ідей. Під час воркшопу з'явилася ідея проведення культурного вікенду під відкритим небом на Генічеському мосту, були намічені теми досліджень на основі відібраних експонатів. У підсумку більшість голосів було віддано за «Голову туру» (дерев'яний ніс середньовічного корабля); діораму «Азовське узбережжя»; сарматську кам'яну стелу із зображенням тамги; середньовічну ритуальну фігурку; рибальський куточок; 100-річну театральну афішу та патефон.

Й хоча у день презентації погода була несприятливою, це не завадило людям прийти, й потім довго переповідали про те, що було. Втім програму все ж було скореговано, й освітні лекторії проведено не біля мосту, а в приміщенні палацу культури.

Один з прийомів залучення людей до акції – їхня безпосередня участь у підготовці. Був проведений інтернет-конкурс «Селфі з мостом», де кожен учасник мав сфотографувати себе на фоні мосту. Зрозуміло, що потім він бажав себе побачити на виставці й показати це своїм друзям. Схожу акцію провели з чиновниками. Голова районної ради, мер міста, голови комунальних служб та відділів взяли участь у відтворенні фотографії 1915 року, на якій відображено завершення будівництва першого мосту конструкції, за якою був побудований й Генічеський міст. Процес зйомки надихнув майже всіх учасників на бажання дізнатися більше і про міст, і про саму культурну акцію..

На лекторії представлено 5 лекцій: «Амазонки Азова»; «Катакомби Генічеська»; «Печатка Кизилташського монастиря»; «Міст Вагнер-Біро (історія генічеського мосту)»; «Голова Тура – ніс середньовічного корабля».

Завершенням свята стала театральна постановка – відтворення п'єси 100-річної давнини лише за назвою на театральній афіші з музею, яка знову була використана, як афіша нового спектаклю.

Результат акції такий, що «Культурний вікенд» з новою частиною освітніх лекторіїв був включений в бюджетний план району на наступний 2017 рік, а голова Тура з музею обрана для розробки бренду міста Генічеська.

Нововоронцовка. «Історичний пікнік»

19 жовтня 2016

Під час проведення воркшопу у Нововоронцовському музеї для розробки та популяризації були відібрані наступні предмети музейної колекції: постолі, вивіска парку Нововоронцовського майорату з закликом берегти майно парку та зелені насадження, вивіска «Сільська Управа» часів німецької окупації селища у 1941–43 рр.,

коромисло з петриківським розписом, рушник зі зворушливою історією про те, як мати двох синів розрізала його навпіл, й дала по половинці кожному, коли відправляла їх на фронт, а після повернення обох з'єднала його.

Активісти запропонували зайнятися парком й щонайширше популяризувати його. Й тут знадобилася б вивіска, копії з якої можна було б розвісити у парку, з адресою музею. Також народилася ідея на місці старої першої церкви (неподалік від музею), там, де росте найстаріша шовковиця у селищі, влаштувати громадську зону відпочинку і спілкування. Намалювати на площині муру зображення старої церкви та записати коротко історію про те як князь Воронцов завіз на Південь України та почав активно висаджувати шовковицю.

Проект, який відразу почали реалізовувати, – реконструкція сторічних фотографій нововоронцовців з колекції музею, з сучасними нововоронцовцями в сучасних умовах. Ідея належить Андрію Селецькому – місцевому громадському активісту, керівнику клубу історичної

реконструкції. Виконав з художнім розвитком фотограф Станіслав Остроус. Власне цей проект народив ідею проведення акції у парку поблизу музею, влаштувавши так звану «музейну сушку». Були розвішані музейні ковдри, начебто для просушування, й на них закріплено великі фотографії з парами: старою та сучасною композицією.

Не дивно, що цей проект привернув до себе увагу, адже люди хотіли побачити, перш за все, себе на фотографіях. Акцію назвали «Історичний пікнік» тому, що під лекторій про діжку з дьогтем з чумацького возу приготували справжній козацький куліш, й кожен міг його скуштувати, розглядаючи виставку.

Були презентовані 4 лекції: Про власників Нововоронцовки, Про чумаків, Про затоплені вулиці (Андрій Селецький передав до музею знахідки із затоплених Каховським водосховищем вулиць старої Нововоронцовки), Учениці місцевої школи запропонували власний проект – «На що схожі експонати» й представили кілька пар фото: експонати зі схожими на них предметів. Важлива доля гумору, таким чином, доповнила свято.

Більш складна ідея: фото-розробка (у коміксах) одного з епізодів громадянської війни, що пов'язаний з Нововоронцовкою й отримав назву «Вогняний тиждень», запланована на весну 2017 р.

Чаплінка. «Відкрита репетиція»

9 грудня 2016

У Чаплінці народився Микола Гурович Куліш – видатний український драматург. Його ім'я носить Херсонський обласний музично-драматичний театр.

Здавалося б, ім'я Куліша мало би бути у Чаплінці всюди, у назві головної вулиці, в назві школи - правонаступниці тієї, в якій навчався Микола Куліш, йому мав би бути пам'ятник на центральній площі, й таке інше. Але у Чаплінці є люди, які навіть не чули цього ім'я. Тому для першої презентації освітніх програм темі особистості Куліша не було альтернативи. Був застосований метод театральної читки. Відібрали найцікавіші епізоди з життя Куліша, особливо чаплінського періоду, а також уривок з його п'єси «Мина Мазайло» – на диво актуальної. Живі діалоги акторів-волонтерів Артема Щербака та Олексія Данилова – учнів Чаплінського професійного аграрного ліцею, не приховували хвилювання, а тому й виглядали щирими. До того ж, прочитати текст з аркушу не потребує якоїсь підготовки та професіоналізму. Тому на їх місці міг бути будь-хто з бажаючих спробувати свої сили.

Зачитаний уривок спогадів дружини Антоніни (в дівочтві Невель) передав епізоди з життя в Олешках та маловідому «Первинку» – українську абетку для дорослих, яку склав Микола Гурович.

Перетворення вже визнаного владою драматурга на ворога народу – це не тільки розповідь про Куліша, а й взагалі про епоху, про сутність комуністичного режиму. Театралізовану частину було підтримано слайд-презентацією та трейлером театральної постановки твору Куліша Київського театру імені Івана Франка «Квітка Будяк». Трейлер виглядав настільки сучасним й вражаючим, що глядачі почали перезиратися між собою. Адже мова йшла про їхнього відомого земляка, чиє ім'я на очах перетворилося на готовий бренд Чаплінки.

Як завжди «Акція «Відкрита репетиція» була приводом для озвучення інших історико-культурних слайд-презентацій, наприклад про походження назви Чаплінка, та про перший сільський парк на Півдні, заснований чаплінським селянином в 1820-х рр.

Окрім цього, визначилися з найцікавішими експонатами музею, які записали просто на фліпчарті.

Важливою й нескладною ідеєю для залучення активних учасників акції до загального творчого процесу було повторення «у ролях» того єдиного експонату музею, пов'язаного з ім'ям Куліша – фотографії перших вчителів. Це було не складно, адже на основі фотографії було зроблено фотоколаж й надруковано великий банер для вестибюлю музею.

Ще слухали звучання музейного патефону 40–50-х років ХХ ст. під печиво з чаєм. Насправді, чай – надзвичайно важливий для відвідувачів акції, не тільки тому, що музей не опалюється, а тому, що робить музей по-домашньому затишним. Результат був настільки приємним, що після заходу ніхто не хотів розходитись. Волонтери підтвердили: «Це був крутяк!»

Ідея заснувати щорічний фестиваль сучасного театрального мистецтва у Чаплинці лежить на поверхні. Але перед тим маємо повернути його ім'я Чаплинці.

Зінкевич Роман Дмитрович

к.і.н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації

Національного університету «Львівська політехніка»

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ПЕРЕМИШЛЯ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

З кінця ХІХ ст. до 1914 р. помітно зростає організаційне й культурне життя Перемишля. У місті засновано низку інституцій, які мали задовільняти культурні й духовні потреби українців. Серед них: Руський Інститут для дівчат, Інститут для хлопців (т.зв. бурса), Греко-католицька Духовна Семінарія, Український Народний Дім (фундатор - Теофіль Кормош), банки "Українська Щадниця" і "Віра", будинок лікарні на Засянні (фундатор - Константин Чехович), єпископська палата. Все це сприяло духовному розвитку українців та утверджувало їх позиції у громадському житті Перемишля [8]. Діяли також "Союз українок" (1901), спортивні товариства "Сокіл" (1910) і "Січ", товариство "Селянська Рада" (1907) та "Руська (згодом Українська) Щадниця" (1906) та інші. [1, с. 170].

Освітній рівень населення піднімали українські бібліотеки, створювалися друкарні (першу заснував єпископ І. Снігурський у 1820 р.), виходили пресові органи: календар "Перемишлянин" (1850-1863), орган Народної Ради "Перемиський вістник" (1904-1914) [8, с. 28-29].

Патріотичний дух населення формували місцеві письменники, зокрема прозаїк Орест Авдиківич (1876-1918), Сильвестр Яричевський (1871-1918) та Осип Турянський (1880-1933). Головним осередком і місцем їхнього перебування стала гімназія. Маючи високодейний вплив на культурне життя Перемишля, вони задавали тон його розвитку і сприяли становленню майбутніх талантів: журналісти Роман Сембратович і Артур Зеліб, мовознавець, професор української філології у Краківському та Празькому університетах Іван Зілінський; археолог Ярослав Пастернак; письменники Іван Смолій та Григорій Тимочко; а також поети Андрій Волощак, Роман Купчинський, Петро Карманський [10, с. 62-63]. Їхні літературні твори друкувалися у місцевій періодиці, зокрема, у двотижневику "Перемиський Вістник" (1904-1914).

Громадські організації неодноразово проводили повітові свята. Такі заходи відбулися у Перемишлі у 1903 р. з приводу 60-ліття смерті Маркіяна Шашкевича, 1904 р. – 90-ліття уродин Тараса Шевченка, 1908 р. – до 40-ліття діяльності "Просвіти" [10, с. 62-63]. Урочистим концертом відв'язували 100-річчя з Дня народження Кобзаря в 1914 р., а гроші, зібрані з концерту, передано у стипендіальний ювілейний фонд ім. Т. Шевченка, призначений для бідних учнів. Цього дня на вікнах українських інституцій і багатьох помешкань можна було побачити велику кількість синьо-жовтих прапорів [11].

Неабияке значення в культурно-освітньому розвитку Перемишля мали гімназії, першу українську з яких, за ініціативою громадськості, заснували ще в 1888 р. Спочатку це були паралельні відділи з українською мовою навчання при польській гімназії, а згодом (з 1895 р., після відкриття повних восьми класів) вона стала самостійною гімназією класичного типу. Перемиська гімназія належала до найбільших такого типу в Галичині. Першим її директором був Григорій Цеглинський, а в 1907–1910 рр. – Северин Зарицький. У 1910–1919 рр. директором гімназії працював Андрій Алиськевич, якого восени 1918 р. обрано до Української Національної Ради ЗУНР [9, с. 83].

У 1895–1896 рр. гімназія мала 8 основних і один підготовчий клас, в яких навчалося 294 учні і викладало 16 професорів. Поступово кількість учнів і вчителів зростала: 1912 р. нараховувалося близько 930 учнів і 41 особа учительського складу. [6]. Гімназисти організували спортивний гурток "Сянова Чайка" (1909), який залучив юнацтво до спортивно-туристичної діяльності, а в 1910–1911 рр. у гімназії відкрили читальню. [1, с. 171].

50-літнє функціонування гімназії переривалося двічі: російською окупацією (1914) та українсько-польською війною (1918), коли військове командування займало її приміщення. Внаслідок цього учням, які втратили два шкільні роки, дозволялося навчатися у в т. зв.